

Jongeren leren langer door¹⁾

Dick Takkenberg

Steeds meer leerlingen blijven na afloop van de volledige leerplicht in het onderwijs of keren daarin terug. Het aantal leerlingen en studenten van 16 jaar en ouder was over alle onderwijssoorten heen gezien in het schooljaar 2007/08 15 procent hoger dan in het schooljaar 1995/96. Per onderwijssoort zijn er forse verschillen. Het aantal leerlingen van 16 jaar en ouder in het voortgezet onderwijs nam sterk af (min 11 procent). Het middelbaar beroeps-onderwijs (mbo) groeide met 18 procent en het hoger onderwijs kende een enorme groei van maar liefst 29 procent.

Bevolkingseffect of participatie-effect?

Een verandering van het aantal leerlingen en studenten kan toegeschreven worden aan twee factoren: een groei of afname van de bevolking en een groei of afname in wat wel genoemd wordt de participatiegraad: het aandeel mensen van de bevolking dat onderwijs volgt. Rekenkundig kan de totale mutatie over een bepaalde periode verdeeld worden in een bevolkingseffect (het deel van de mutatie dat het gevolg is van een verandering in de bevolking) en een participatie-effect (het deel van de mutatie dat het gevolg is van verandering in de participatiegraad). Bij uitsplitsing van de ontwikkeling van het aantal onderwijsdeelnemers naar deze twee effecten blijken er grote verschillen te zijn tussen de diverse onderwijssoorten.

Lagere participatiegraad in het voortgezet onderwijs door grotere doorstroming

De krimp van 11 procent in het voortgezet onderwijs tussen 1995 en 2007 blijkt het gevolg van een zeer fors

afgenomen participatiegraad: het participatie-effect is min 20 procent. Doordat tegelijkertijd de bevolking van 16–19-jarigen toenam, is de afname van het aantal leerlingen van 16 jaar en ouder beperkt gebleven tot de genoemde 11 procent. De afgenomen participatiegraad van leerlingen van 16 jaar en ouder in het voortgezet onderwijs is vooral te danken aan een veel grotere doorstroming. Die grotere doorstroming is het gevolg van minder stapelen van diploma's en minder zittenblijvers. Stapelen van diploma's komt vooral minder voor binnen het vmbo. Ook het aantal leerlingen dat met een havo-diploma naar het vwo gaat is ten opzichte van 1995/96 duidelijk afgenomen.

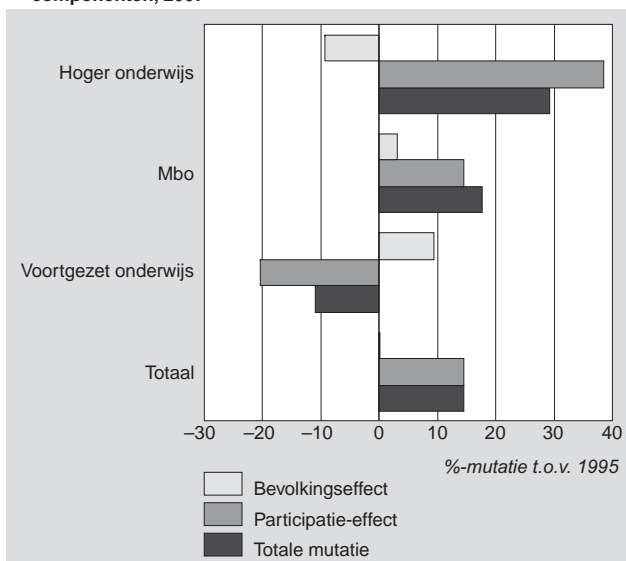
Participatiegraad in mbo fors gestegen

In het mbo is de toename van het aantal leerlingen te danken aan een positief bevolkingseffect (3 procent), samengaand met een sterk gestegen participatiegraad. Het participatie-effect is 15 procent. Deelname aan het hoger onderwijs is in de beschreven periode zeer populair geworden. De forse groei van het aantal studenten in het hoger onderwijs had nog veel hoger kunnen uitvallen als de bevolking in de voor het hoger onderwijs relevante leeftijdjaren niet was afgenomen. Het effect van de krimpende bevolking is min 10 procent. Het participatie-effect is maar liefst 39 procent.

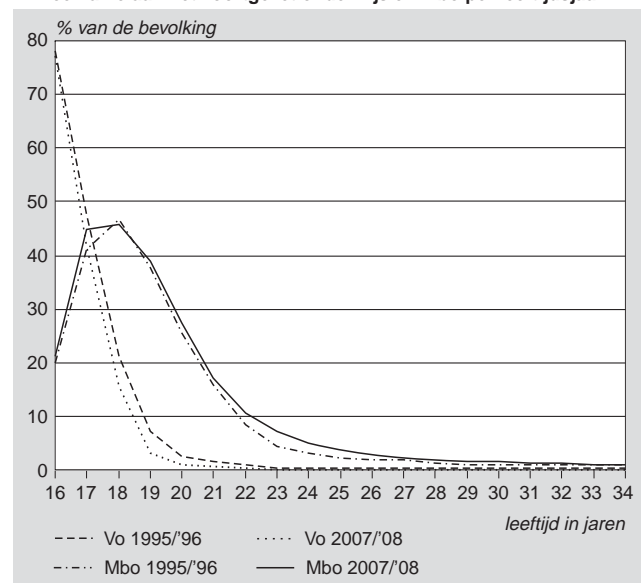
Hogere deelname mbo voor alle leeftijdsgroepen

De veranderingen in de deelname aan het onderwijs hebben ook hun weerslag op de leeftijdsprofielen per onderwijssoort. In het voortgezet onderwijs is een duidelijke verjonging opgetreden. Het deelnamepercentage van de bevolking van 17–19 jaar aan deze onderwijssoort nam

1. Ontwikkeling van het aantal leerlingen van 16 jaar en ouder naar componenten, 2007

2. Deelname aan het voortgezet onderwijs en mbo per leeftijdjaar

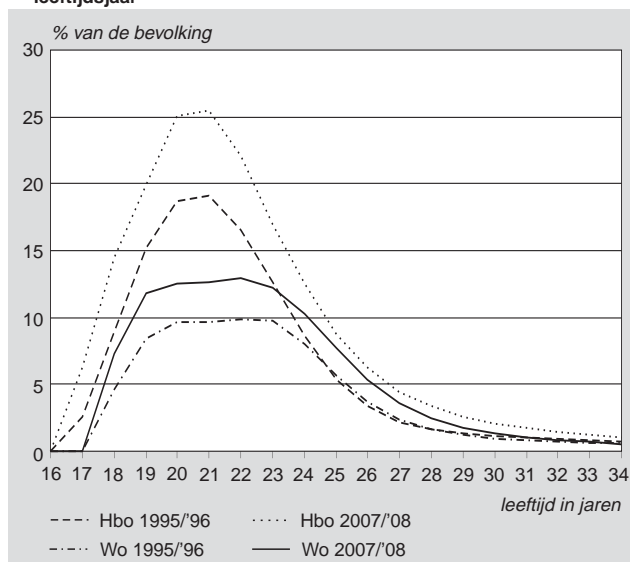

af van 25 procent naar 20 procent. De leeftijdscurve loopt daardoor wat steiler naar beneden. In het mbo ligt het anders. Het deelnamepercentage is voor vrijwel alle leeftijden gestegen. Vooral bij 17-jarigen en de wat oudere leeftijdsgroep van 22–25 jaar is er een duidelijke toename, respectievelijk van 41 procent naar 45 procent en van 3 naar 7 procent.

Kwart van de jongeren van 20 en 21 jaar op hbo

Het deelnamepercentage aan het hoger beroepsonderwijs (hbo) groeide over de hele linie. In de leeftijdsgroep 18–24 jaar nam het deelnamepercentage in de beschreven periode fors toe van 14 procent tot 20 procent. De 20 en 21-jarigen behouden de hoogste deelnamepercentages aan het hbo. In 1995/96 volgde bijna één op de vijf jongeren van die leeftijd een hbo-opleiding. In 2007/08 was dat toegenomen tot één op de vier.

3. Deelname aan het hbo en wetenschappelijk onderwijs per leeftijdsjaar

Jongeren vaker naar universiteit

Ook in het wetenschappelijk onderwijs nam de het deelnamepercentage van 18–24-jarigen toe, van bijna 9 procent in het academisch jaar 1995/96 tot ruim 11 procent in 2007/08. De deelnamecurve aan het wetenschappelijk onderwijs heeft een meer afgeplatte vorm dan die van het hbo. De deelnamepercentages in de leeftijdsgroep 19–23 jaar liggen dicht bij elkaar. In 1995/96 bedroegen zij 8 à 10 procent per leeftijdsjaar, en in 2007/08 waren ze toegenomen tot 12 à 13 procent.

Gemiddelde onderwijsverwachting toegenomen

De gemiddelde onderwijsverwachting van een 16-jarige is de gemiddelde verwachte resterende verblijfsduur in het onderwijs voor een 16-jarige. Gemiddeld wil hier dus zeggen: gemiddeld over alle 16-jarigen in de bevolking,

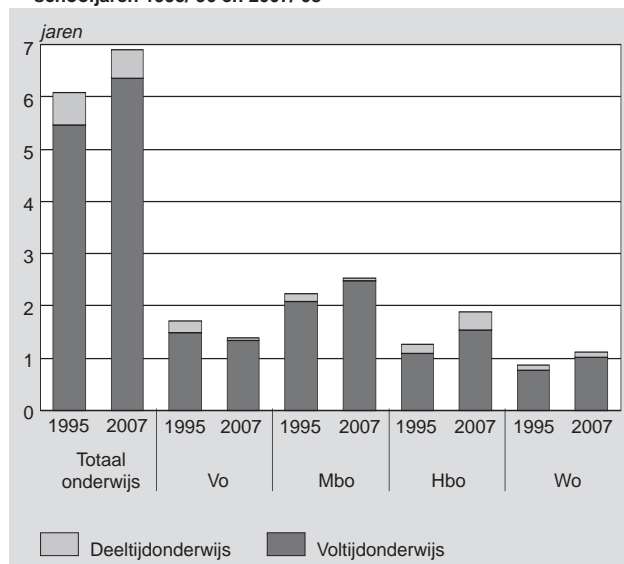
inclusief degenen die op dat moment niet (meer) aan het onderwijs deelnemen.

In het schooljaar 1995/96 bedroeg de gemiddelde onderwijsverwachting in het voltijdonderwijs voor een 16-jarige vijf en een half jaar. Als ook deelname aan het deeltijdonderwijs wordt meegerekend bedroeg de onderwijsverwachting ruim 6 jaar. Twaalf jaar later was de gemiddelde onderwijsverwachting in het voltijdonderwijs voor een 16-jarige toegenomen tot bijna zes en een half jaar, en inclusief deelname aan het deeltijdonderwijs tot bijna zeven jaar.

Kortere verwachte verblijfsduur in voortgezet onderwijs, langere in mbo en hoger onderwijs

De verwachte tijd die een 16-jarige gemiddeld nog in het voltijd voortgezet onderwijs zal doorbrengen, is in de beschreven periode teruggelopen van 1,5 jaar tot 1,3 jaar. Zoals hierboven al is opgemerkt komt dat met name door een betere doorstroom in deze onderwijssoort. Tegenover de verkorting van de gemiddelde verwachte verblijfsduur in het voortgezet onderwijs staat een toename van de gemiddelde verwachte duur in het voltijd mbo (beroepsopleidende en beroepsbegeleidende leerweg samen) van 2,1 jaar in 1995/96 tot 2,5 jaar. De verwachte tijd die een willekeurige 16-jarige in het hoger onderwijs door zal brengen nam sterk toe. De verwachte verblijfsduur in het voltijd hbo nam toe met bijna een half jaar tot ruim anderhalf jaar. De gemiddelde verwachte verblijfsduur in het voltijd wetenschappelijk onderwijs nam minder toe, maar doorbrak wel de grens van één jaar.

4. Gemiddelde verwachte onderwijsduur voor een 16-jarige, schooljaren 1995/96 en 2007/08

Technische toelichting

De decompositie van de ontwikkeling van het aantal onderwijsdeelnemers van jaar t naar jaar t+1 in een *bevolkings-effect* en een *participatie-effect* vindt als volgt plaats. Voor zowel jaar t, als jaar t+1, worden deelnamefracties per leeftijdsjaar berekend door de onderwijsdeelnemers per

afzonderlijk leeftijdsjaar te relateren aan de bevolkingsaantallen van die leeftijden. Door de deelnamefracties van jaar t per leeftijdsjaar te vermenigvuldigen met de bevolkingsaantallen van jaar $t+1$ worden nieuwe fictieve aantallen leerlingen berekend voor jaar $t+1$, die, gesommeerd, een fictief leerlingtotaal voor jaar $t+1$ opleveren. Dat nieuwe fictieve totaal aantal leerlingen wordt gerelateerd aan het werkelijke oude leerlingtotaal van jaar t en zo wordt een schatting verkregen van de ontwikkeling van het aantal leerlingen *alsof de participatiegraad onveranderd is en alleen de bevolking is gewijzigd*. Op analoge wijze kan men ook de werkelijke deelnamefracties van jaar $t+1$ nemen, en die per leeftijdsjaar vermenigvuldigen met de oude bevolkingsaantallen van jaar t . Op die manier krijgt men nieuwe, fictieve leerlingaantallen voor jaar $t+1$, die, gesommeerd, een nieuw en fictief totaal voor jaar $t+1$ geven. Dat fictieve totaal aantal leerlingen kan men relateren aan het oude, werkelijke totaal aantal leerlingen van jaar t , en zo krijgt men een schatting van de ontwikkeling van het leerlingaantal *alsof de bevolking onveranderd is en alleen de participatiegraad gewijzigd is*. Die twee nieuwe, fictieve mutaties die men zo heeft verkregen, respectievelijk het bevolkingseffect en het participatie-effect genaamd, tellen vrijwel op tot de bekende, werkelijke mutatie van t naar $t+1$. Vrijwel, omdat er nog een klein extra effect bijkomt, dat we zouden kunnen aanduiden als een interactie-effect. Er is in dit artikel voor gekozen om dat interactie-effect voor de helft toe te kennen aan het participatie-effect en voor de helft aan het bevolkingseffect.

De *gemiddelde verwachte verblijfsduur* in het onderwijs wordt geschat door voor een bepaald schooljaar de deelnamefracties aan het onderwijs per leeftijdsjaar te somme-

ren (over alle leeftijdsjaren heen). Dus als in dat schooljaar alle mensen van een bepaalde leeftijd deelnemen aan het onderwijs telt dat voor een heel deelnamejaar. Als slechts een kwart van de mensen van een bepaalde leeftijd deelneemt, telt dat voor een kwart deelnamejaar, enzovoorts. Deze rekentechniek is niet gebaseerd op longitudinale waarneming van een echt geboortecohort, maar is een schatting op basis van een dwarsdoorsnede van de bevolking in één specifiek schooljaar.

Het *voortgezet onderwijs* omvat in deze paragraaf het vmbo (voorheen vbo en mavo), het havo en vwo, het praktijkonderwijs, het voortgezet speciaal onderwijs en het vavo. Als gesproken wordt over het voltijd voortgezet onderwijs valt uiteraard het vavo weg.

Het *voltijd middelbaar beroepsonderwijs* omvat zowel de beroepsopleidende leerweg (bol) als de beroepsbegeleidende leerweg (bbl, voorheen leerlingwezen).

Het *wetenschappelijk onderwijs* omvat ook de diploma-deelnemers aan leergangen van de Open Universiteit. Dat geldt uiteraard niet als het gaat om voltijd wetenschappelijk onderwijs.

Noot in de tekst

- ¹⁾ Dit artikel verscheen eerder als bijdrage aan het Jaarboek Onderwijs 2009 (CBS, Den Haag/Heerlen, 2008).